

УДК 34.08

Браткова Олена Іванівна –
аспірант кафедри теорії та історії
педагогіки Київського університету
імені Бориса Грінченка

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Акцентовано увагу на основних культурологічних аспектах професійної діяльності юриста, необхідних для успішного кар'єрного зростання, самореалізації фахівця, здійснення на належному рівні своїх службових обов'язків, забезпечення прав і свобод громадян та постійної професійної взаємодії у сфері «людина – людина». Доведено, що особиста гідність, відчуття соціальної значущості власної юридичної діяльності стимулюють правника до пошуків естетичних засобів самореалізації.

Ключові слова: професійна діяльність; професійна культура; юрист; аспект; фахова підготовка.

Упровадження конституційних положень щодо розбудови демократичної, соціальної, правової української держави передбачає здійснення висококваліфікованими фахівцями галузі права ефективного правового забезпечення реформ, утілення в суспільне життя принципів законності й верховенства права, заходів із правового виховання населення. У Конституції України проголошено, що людина, її життя та здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження й забезпечення прав та свобод – головним обов'язком держави. Для належного виконання вищезгаданих обов'язків суспільству потрібні не лише кваліфіковані фахівці, а й юристи з високим рівнем культури, професійна діяльність яких потребує постійної взаємодії у сфері «людина – людина».

Значну кількість рішень приймають органи держави, що вказує на колективність їх вироблення, прийняття та забезпечення реалізації. Наприклад, рішення суду ґрунтуються на

результатах колективної праці багатьох учасників процесу (слідство, адвокати, прокуратура, оперативні служби, свідки, експерти). Слід зважати також на системну єдність юридичних установ, що можуть виконувати свої функції лише тісно контактуючи та взаємодіючи [1, с. 46]. Високий рівень культури юриста є запорукою дотримання законності, попередження й подолання таких протиправних явищ, як злочинність, зловживання владою та службовим становищем, уседозволеність, несправедливість і суб'єктивізм.

Над фундаментальними проблемами духовного розвитку особистості плідно працювали видатні мислителі різних часів, починаючи з античності (Аристотель, Цицерон, Гіппократ, Квінтіліан, Юстиніан). Серед представників подальших епох вирізняються напрацювання таких дослідників, як В. Вернадський, Л. Виготський, Г. Гегель, І. Кант, Л. Кольберг, Я. Корчак, А. Макаренко, А. Маслоу, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Науково-теоретичні засади формування особистості, її загальної, зокрема моральної, культури розроблено в працях К. Байші, І. Беха, Л. Бурдейної, Г. Васяновича, І. Грязнова, В. Діуліної, І. Зязюна, С. Крука, В. Лозового, В. Плахтій, О. Помегун, О. Савченко, О. Сухомлинської, Л. Хоружої.

Питанням етики, моралі та моральності в юридичній діяльності присвятили дослідження І. Бенедик, В. Горшеньов, Г. Гребеньков, А. Коні, О. Кобликов, А. Мороховська, О. Скаун, С. Сливка, Н. Таварткіладзе та ін.

Проблеми реалізації юридичної діяльності в умовах глобалізації та трансформації національних правових систем, інтеграції України у світовий і європейський правовий простір, філософії та методології юридичної діяльності, вищої юридичної освіти було досліджено в працях С. Гусарева, В. Журавського, М. Костицького, В. Опришка, О. Скаун, Б. Чупринського, Ю. Шемшученка.

Вимоги до комунікативної та організаційно-управлінської культури адвокатів, суддів, прокурорів, юрисконсультів, нотаріусів є досить високими, про що свідчать наукові розробки В. Васильєва, М. Єнікеєва, В. Єнгаличева, В. Коновалової,

М. Костицького, О. Ратінова, В. Романова, О. Столяренка, В. Чуфаровського, Л. Філонова, В. Шепітько, Г. Яворської та ін.

Науковий доробок зазначених авторів є світоглядним орієнтиром розроблення системи психолого-педагогічної підготовки майбутніх юристів до професійної взаємодії.

Сучасний стан освітнього процесу потребує уточнення та узагальнення важливих культурологічних аспектів професійної діяльності юристів, які необхідно формувати під час фахової підготовки для подальшої успішної професійної діяльності та взаємодії. Звісно, професійна культура юриста формується поетапно. Водночас її засади закладаються саме під час навчання, отримання юридичної освіти. Власне сформована професійна культура юриста уможливує подальше професійне зростання та самореалізацію фахівця, професійна діяльність якого потребує постійної взаємодії у сфері «людина – людина». Майбутні правники мають бути готові до різноманітних ділових контактів, діяти в межах принципів взаємоповаги, підтримки, справедливості й об'єктивності.

Розкривати поняття професійної культури доцільно ґрунтуючись на змісті категорій більш високого рівня узагальнення, відносно яких професійна культура є лише часткою, складовим елементом або підвидом. Так, з'ясуємо сутність понять «культура», «правова культура», на основі чого визначимо категорію «професійна культура юриста». Варто зважати на масштабність застосування цих термінів, їх складність, багатоаспектність урахування духовного життя суспільства, соціальної групи або особи. Так, серед складових узагальнюючого поняття культури в науковій літературі виокремлюють культуру етичну, естетичну, моральну, психологічну, політичну, економічну тощо, а також правову, яку пов'язують із наявністю правових знань, емоцій, почуттів, з домінуючою в суспільстві думкою щодо цінності наявного та бажаного права. Кожний із названих елементів є своєрідним спектром розуміння загальної культури особи. Термін «культура» дає змогу охарактеризувати стан розвитку суспільства, соціального прошарку, групи або окремої особи, зокрема представників певної професійної групи, чия професійна

культура ґрунтується на загальній культурі [2, с. 186]. Отже, поняття професійної культури зумовлено сферою застосування професійних знань суб'єкта.

Відомий український учений-правник С. Сливка, детально дослідивши проблему юридичної деонтології, довів, що юридична деонтологія ґрунтується на ключових засадах філософії: онтології (що існує), етиці (що треба робити), епістемології (що можна знати). Ці засади передбачають знання як позитивного, так і природного права, вони не допускають руйнівних процесів у правовій системі, а дають змогу глибоко пізнати правове явище та прийняти справедливе рішення. Для досягнення такої мети необхідно, щоб юрист постійно керувався внутрішнім імперативом службового обов'язку. Професор С. Сливка виділяє чотири основні групи важливих аспектів культури почуттів юриста: духовно-національного, морально-правового, психологічно-естетичного та професійного почуття юриста. Кожна група містить у собі головні складові культури правника. Так, важливими компонентами духовно-національного почуття юриста є духовна, філософська, наукова, кармічна, національна та політична культура фахівця. Водночас духовну культуру юриста слід розглядати як ступінь засвоєння ним норм природного права, оволодіння сукупністю духовних надбань людства в галузі науки, освіти, мистецтва та практичну реалізацію цих цінностей у його професійній діяльності. Духовну культуру правознавця як сукупність видів культур визначають такі принципи, як державність, моральність, інтелектуальність, людяність, глибинність, синтез культурних здобутків людства, безмежність, пріоритет духовного над матеріальним. Духовна культура юриста – важлива складова його природи й сутності, формування якої розпочинається з опанування ним норм природного права, передусім законів Всесвіту як законів краси, законів природи. Отже, феномен духовної культури полягає в тому, що вона є консолідуючим чинником суспільства, спрямованим, передусім, на його духовне відродження.

Філософська культура юриста – це ступінь осмислення законів буття й власної професійної діяльності, формування любові до істини, аналіз причиново-наслідкових зав'язків у

правових явищах, вироблення почуття та потреби природно-правової справедливості. До компонентів філософської культури належать: доцільність й потреба в юридичній діяльності; професійний інтерес; знання законів Всесвіту; усвідомлення цінностей позитивного права; використання духу (ідей) права; вироблення психологічної установки, любові, істини і справедливості; правовий світогляд. Філософська культура юриста ґрунтується на таких принципах, як онтологічність, гармонійність, метафізичність, віра людини в неминучість втручання в закони природи, екзистенційність, частковість пізнання, єдність об'єктивного та суб'єктивного тощо.

Загальновідомо, що філософія нерозривно пов'язана з наукою. Тому важливим є поняття й сутність наукової культури юриста, що передбачає ступінь творчого пізнавального процесу професійної діяльності як духовного явища, накопичення знань та ефективної наукової абстракції для постановки вибору й розв'язання проблеми нормативної діяльності людини в правовому полі. Компонентами наукової культури є: формування юридичних версій за допомогою практичного досвіду, емпіричного рівня дослідження та ролі відчуттів, розчленування цілого на частини, виведення наукової гіпотези як початкового стану створення конкретної правової теорії та ін. Принципами наукової культури юриста слід уважати дослідницьку активність і наполегливість, нестандартність пізнання, інтелектуальну власність, уміння розв'язувати завдання, природну закономірність дій, синергетичність, езотеричність, випереджувальність.

Кармічна культура юриста – це ступінь безкорисливої, умотивованої професійної діяльності, якій передують думки, пристрасті й учинки та яка пов'язана з умілим використанням здобутків попередніх поколінь. Її наслідком є природна відплата – справедливий правопорядок у наявному та майбутньому становищі суспільства. Можна відзначити такі її принципи: цілісність буття й існування (онтології та деонтології), єдність видимого й невидимого, визначеність долі, космічна справедливість, автоматична відплата, умотивованість дій, духовно-моральна активність, передбачливість, синергетичність. Отже, кармічна культура притаманна юридичній діяльності.

Підвищувати її рівень необхідно, оскільки юрист завжди працює в так званій «зоні підвищеного бруду», негативних емоцій, де володіння кармічною культурою є особливо затребуваним.

Не менш важливим аспектом культури юриста є національна культура, тобто знання та впровадження в професійну діяльність культурно-правової спадщини української нації, усвідомлення її прав, політико-правової мети, засвоєння мовленнєвої культури. Чинниками національної культури правника є державна українська мова, мовлення (слово), мовленнєвий режим та етикет. Так, мова слугує культурним феноменом нації, духовним надбанням народу, у ній відображено характер душі суспільства. Вона є запорукою існування національних почуттів, а отже державності. Безперечно, кожному юристові треба засвоїти мовну культуру, усвідомити, що вона – не лише соціальний, а й антропологічний феномен, і, як українська нація, є культурно-історичним фактом. Інший важливий чинник національної культури юриста – його мовлення, невід’ємне від думки слово. Оскільки мова є феноменом культури, мовлення означено незавершеністю, безперервним процесом розвитку, виявом творчої діяльності людей. З попередніми чинниками тісно пов’язаний мовленнєвий режим і мовленнєвий етикет. Мовленнєвий режим передбачає певні орфографічні, стилістичні, фонетичні та інші норми. Тут важливу роль відіграє слово як духовна зброя суспільства. Його використання пов’язане з певним етикетом, адже професійна діяльність правника вимагає уважного підходу до інтонації, скорочення слів, уведення аббревіатур тощо. Мелодійність, милозвучність української мови сприяє розвиткові мовленнєвого етикету.

Основним компонентом національної культури правника є його національне мислення. Воно полягає в цілеспрямованих думках про народні ідеї, що розкривають національну культуру; в усвідомленні власних національно-етичних коренів, що нині є проблемним для українського суспільства. Національне мислення – це підсумок усього історичного розвитку народу. Щирі почуття надають національному мисленню більшої гостроти й

цілеспрямованості. Чи не найважливішим елементом національної культури юриста є виконання національного обов'язку, який слід розуміти як систему принципів буття української нації, які повинен поважати правник у процесі своєї професійної діяльності. Крім національного обов'язку, для національної культури юриста важливе значення має його конституційний (державний) обов'язок, який випливає з Конституції України. Згідно з ним, юрист зобов'язаний захищати свою Вітчизну, незалежність, територіальну цілісність держави, націлювати громадян на збереження природи, національної культурної спадщини. Конституційний обов'язок правника підсилює та узаконює все те, що становить сутність національної культури. Це своєрідний контроль за його діяльністю. Національна культура юриста ґрунтується на певних засадах, серед яких, зокрема, принцип забезпечення вільного розвитку нації.

Розглядаючи поняття політичної культури юриста, варто зазначити, що це – знання політичної історії України, сучасної політичної ситуації, їх оцінка та використання в професійній діяльності в межах позитивного права. Зміст політичної культури містить такий компонент, як переконання та усвідомлення політичних цінностей. Політична культура правника сприяє піднесенню культури юридичної діяльності, забезпечує свідоме ставлення до виконання службових обов'язків. Вона, передусім, постає для юриста засобом утвердження загальнолюдських цінностей, передбачення перспективи подальшого розвитку українського суспільства, застерігає від сліпого наслідування чиеїсь (часом ворожої) думки. Ключовими принципами політичної культури юриста є: державотворча ідеологія, ідейність, духовність і моральність, культура діалогу, політичний імунітет, логічність, справедливість.

До аспектів морально-правового почуття юриста належать моральна та правова культура юриста. Моральна культура правника як частина духовної культури суспільства поєднує високу моральну свідомість і культуру поведінки. Моральна свідомість, звісно, ґрунтується на законах добра й справедливості, згідно з якими має жити суспільство. Загальновідомо, що юрист є державним службовцем. До нього з

надією звертаються громадяни задля вирішення правових питань, урегулювання суспільних відносин. Цю місію практично ніхто інший не виконає, а тому моральній свідомості правника має належати чільне місце в його правовій, економічній, національній, політичній, інформаційній чи іншій культурі. Юрист завжди має бути носієм морально-правових норм, творцем нових моральних цінностей у праві, доводячи власним прикладом, що організувати життя треба за моральними законами. Моральна культура юриста передбачає такт, безкорисливість, анонімність, терпіння, толерантність.

Правова культура фахівця-правника – це ступінь духовно-філософського осмислення духу природного і змісту позитивного права, коеволюції всіх його джерел у співвідношенні частини й цілого, раціональної власної професійної діяльності та вміле утримання (регулювання) фахової гармонії в правовому полі. Ключовими принципами правової культури юриста є: правовий історизм, загальнолюдські правові цінності, «національність» права, верховенство правової культури, безпека правової життєдіяльності, соціально-правова реабілітація, правовий менеджмент.

До аспектів психологічно-естетичного почуття юриста належать: психологічна, інтелектуальна, культура підсвідомості, емоційна, педагогічна та естетична культура. Психологічна культура юриста – це органічна єдність психологічної освіченості (знань, навичок, прийомів автотренінгу, саморегуляції тощо), волі, відповідних професійно-психологічних якостей, що ефективно впливають на розв'язання правових ситуацій. Психологічна культура для юриста має неабияке практичне значення. Передусім вона впорядковує його мислення та ділове мовлення, що дає змогу визначити власне місце в суспільстві та серед колег, де можливі зверхність, формальне ставлення до справи. До того ж, психологічна культура активізує свідомість, розвиває почуття, забезпечує розумну (обгрунтовану, виважену) дію його волі.

Важливим аспектом є інтелектуальна культура юриста, що передбачає знання законів логіки, уміння її використовувати в пізнанні правової дійсності, здатність правника приймати логічно обгрунтовані рішення, забезпечувати їх неспростовну аргументацію. Одним із джерел формування такої культури є

історія науки, історія інтелектуальної діяльності та умови її розвитку. Позитивне ставлення юриста до законів Всесвіту допоможе йому краще встановити істину та прийняти найбільш раціональне рішення. До культури підсвідомості правника належить уміння регулювати почуття, формувати переконання з метою розв'язання правових завдань. Культура підсвідомості активно впливає на професійну діяльність юриста, внутрішній високоморальний світ якого породжує відповідні думки, що спричиняють кваліфіковані дії.

У контексті емоційної культури юриста варто зазначити, що для юриста важливим є правове почуття як результат комплексного емоційного сприйняття права. Правове почуття ніби узагальнює почуття законності, власного обов'язку, справедливості, милосердя, відповідальності, сумніви та впевненість у процесі пошуку істини. Емоційна культура відображає форму й зміст професійної дійсності (юридичної практики). Ідеться про особисте переживання юристом почуттів та емоцій людини, яка вчинила правопорушення, особливо її почуттів після винесення вироку в суді.

Педагогічну культуру юриста слід уважати творчим освоєнням теорії та методики проведення правового виховання громадян на засадах педагогічної теорії, педагогічної технології та професійного такту. Естетичну культуру юриста можна визначити як почуттєвий вплив «діалогу мистецтва» і законів краси в правовій естетиці на формування професійної правосвідомості фахівця-юриста та його поведінку з метою пізнання та кваліфікованого вирішення ним правових ситуацій. Ключовими принципами естетичної культури є: юридична гармонія, естетична домінанта, феномен творчої волі, юридична алегоричність, професійна мажорність, службовий дизайн [3, с. 231].

До останньої групи аспектів професійного почуття правників належать: екологічна, інформаційна, економічна, «акторська» та зовнішня культура юриста. Екологічна культура – це система екологічних знань, умінь і навичок, що дають змогу впроваджувати екологічні права та обов'язки, зберігати природне навколишнє середовище [4, с. 396]. Інформаційну культуру

юриста можна описати як ступінь володіння належним обсягом інформації для забезпечення прав і свобод громадян, уміння одержати й ефективно реалізувати її в юридичній діяльності. Інформаційна культура правника є запорукою дотримання законності й правопорядку, розвитку правосвідомості суспільства. Економічна культура юриста передбачає ґрунтовне знання чинного законодавства в галузі економіки для ефективного здійснення економіко-правового регулювання. Ключовими принципами економічної культури можна вважати такі: цивілізованість, мобілізованість, компенсаційність, контрольованість, знання тіншового ринку, логічні економічні переконання, раціональність, діловитість. Досить цікавою є «акторська» культура юриста, що передбачає вміння в процесі розв'язання юридичної справи так зіграти роль, щоб це дало можливість залучити до співпраці осіб, причетних до неї, задля встановлення фактичних обставин справи та прийняття справедливого юридичного рішення. Розглядаючи компоненти акторської культури, зазначимо, що для юриста важливим є вміння володіти увагою – внутрішньою, зовнішньою, формальною, творчою, акторською. Головні функції зовнішньої культури юриста зводяться до того, що вона слугує компонентом юридичної деонтології, є підґрунтям культури професійних дій і професійно-етичного кодексу, формує службовий етикет юридичної діяльності. Службовий етикет – обов'язковий атрибут професійної діяльності, що свідчить про моральну вихованість, загальну культуру, здатність створювати сприятливий соціально-психологічний клімат, формувати почуття довіри, що значною мірою підвищує ефективність професійних дій [3, с. 259].

Отже, на підставі вищезазначеного можна зробити висновок про те, що існують чотири головні групи важливих аспектів культури юриста: духовно-національна, морально-правова, психолого-естетична та професійна культура юриста. Кожен аспект вищезгаданої групи культури правника є необхідним для подальшого професійного зростання та самореалізації фахівця, професійна діяльність якого потребує постійної взаємодії у сфері «людина – людина». Таким чином, важливим завданням професійної освіти є пошук ефективних засобів формування

ключових аспектів культури майбутніх юристів, що може слугувати перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : [навч. посіб.] / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – 2-ге вид., переробл. – Київ : Знання, 2006. – 487 с.
2. Свиридюк Н. П. Юридична деонтологія : [навч.-метод. посіб.] / Н. П. Свиридюк. – Київ : Хай-Тек Прес, 2012. – 336 с.
3. Сливка С. С. Юридична деонтологія : [підручник] / С. С. Сливка. – 3-тє вид., переробл. і допов. – Київ : Атіка, 2010. – 296 с.
4. Скакун О. Ф. Юридическая деонтология : [учебник] / О. Ф. Скакун. – Харьков : Эспада, 2002. – 504 с.

Браткова Е. И. – аспирант кафедры теории и истории педагогики Киевского университета имени Бориса Гринченка

Культурологические основы успешной профессиональной деятельности юриста

Акцентируется внимание на основных культурологических аспектах профессиональной деятельности юриста, которые необходимы для успешного карьерного роста, самореализации специалиста, осуществления на должном уровне своих служебных обязанностей, обеспечения прав и свобод граждан и постоянного профессионального взаимодействия в сфере «человек – человек». Доказано, что личное достоинство, чувство социальной значимости собственной юридической деятельности стимулируют правоведа к поискам эстетических средств самореализации.

Ключевые слова: профессиональная деятельность; профессиональная культура; юрист; аспект; профессиональная подготовка.

Elena Bratkova – Post-Graduate Student of the Department of Theory and History of Pedagogy of Borys Grinchenko Kyiv University

Cultural Basis of the Successful Professional Activity of a Lawyer

The attention in the article is given to the key cultural aspects of the professional activity of a lawyer, which are necessary for successful career prospect, self-realization of a specialist and fulfilling its professional duties on the appropriate level, guaranteeing the rights and freedoms of citizens, and constant professional interaction in the field of «human being-human being». Personal dignity, a sense of social importance of its own legal activity stimulate the employee for searching aesthetic means of self-realization. In fact, the phenomenon of lawyer's creative will aims at achieving harmony in the legal relations, but not to its own benefit. Thus, the article focuses on the importance of formation of the harmonious personality of a lawyer, who should be qualified not only in a legal practice, but also be well-developed in different spheres, should feel the boundaries between beautiful and ugly. It is the case of the formation of the certain type of culture in the future lawyers, including professional, moral, psychological, ethical, aesthetic (aesthetic sense, aesthetic taste, aesthetic ideal) and other aspects.

Keywords: professional activity; professional culture; lawyer; aspect professional training.